

ВЕТЛІВАСЦЬ ЯК ТЫП КАМУНІКАТЫЎНЫХ ПАВОДЗІН У ТЭЛЕВІЗІЙНЫМ ЭФІРЫ

Л. Р. Хмель

Наша жыццё нельга ўявіць без узаемадзеяння. Штодзень мы размаўляем адзін з адным, абменьваемся інфармацыяй, ствараючы такім чынам сацыяльную камунікатыўную прастору. Наколькі паспяховым будзе працэс камунікацыі залежыць ад выбару маўленчай стратэгіі, вызначанай інтэнцыяй камунікантаў. Найбольш складаны камунікатыўны працэс назіраецца падчас тэлевізійнага эфіру, калі адбываецца карэляцыя інфармацыйнай і сацыяльнай прасторы. Менавіта ветлівасць як адзін з трох тыпаў камунікатыўных паводзін выконвае немалую ролю ў арганізацыі эфектыўнага маўленчага ўзаемадзеяння ў электронных СМІ.

У паўсядзённым жыцці ветлівымі называюць манеры, якія вызначаюцца як «добрыя», «сацыяльна прыймальныя», а ветлівасць суправаджаецца наяўнасцю такту, праяўленнем клопату, шчырасці, адсутнасцю агрэсіі. Так, Вэбстарскі слоўнік англійскай мовы дэфініруе слова **polite** (ветлівы) як «вызначаны правільнымі сацыяльнымі паводзінамі», г. зн. ветлівыя паводзіны вызначаюцца даследчыкамі як правільныя. Аднак у замежнай маўленчай практыцы ёсць слова **courteous** – «паважлівы ў адносінах да іншага чалавека», – што сведчыць аб дыферэнцыяцыі паняццяў *паважлівы і ветлівы*.

Псіхолаг Г. Олпорт характарызуе ветлівасць як «усяго паўтор тых жа самых звычак зноў і зноў у адказ на раней асацыяваныя з гэтай звычайкай стымулы або наяўнасць у саміх звычках некаторай ніткападобнай сувязі». У сучаснай этыцы прынята разуменне ветлівасці як «станоўчай маральнай якасці чалавека, якая характарызуе яго ўчынкі, паводзіны і адносіны да іншых людзей з пункту гледжання гуманістычных каштоўнасцей, прызнанне чалавека вышэйшай каштоўнасцю для іншых». Дадзены феномен прыцягвае ўвагу даследчыкаў з розных навуковых галін. Так, сацыёлагі ветлівасць вызначаюць з трох пазіцый:

- 1) Як станоўчую маральную якасць, якая характарызуецца паважлівымі адносінамі чалавека да акаляючых яго людзей;
- 2) Як норму паводзінаў выхаванай асобы, паказчык яе культуры;
- 3) Як адно з правілаў прыстойнасці, якое неабходна пры ўзаемадзеянні.

У маўленчай камунікацыі ветлівасць адыгрывае вялікую ролю і вызначаецца як пэўная стратэгія «для дасягнення розных камунікатыўных мэт, у тым ліку для ўстанаўлення гарманічных міжасобасных адносін і падтрымцы камунікатыўнага балансу паміж суразмоўцамі» [3.

с. 25]. Варта адзначыць, што пад ветлівасцю ў маўленні разумеюцца найперш ветлівыя паводзіны. (Паводзіны ўяўляюць сабой сукупнасць дзеянняў, якія вызначаюць характар чалавека і яго адносіны да сітуацыі). Аднак ветлівыя паводзіны – гэта не проста набор прынятых у соцыуме манер альбо выражэнне паважлівых адносін да суб'ядніка, а мэтанакіраваныя дзеянні ці пэўная маўленчая стратэгія, забяспечваючая эфектыўнасць камунікацыі, у аснове якой ляжыць устаноўка на суб'ект-суб'ектны тып зносінаў. Ветлівасць з'яўляецца адным з трох камунікацыйна-праграмычных тыпаў маўлення, акрамя агрэсіі і талерантнасці, і характарызуецца двайной інтэнцыяй: па-першае, выражэннем пазітыўных адносін да каго-небудзь ці чаго-небудзь; па-другое, арыентацыяй на дыялог, у любым выпадку імкненне пазбегнуць канфліктнай сітуацыі. Найважнейшай характарыстыкай ветлівых паводзін лічыцца «ярка выражаная арыентаванасць на партнёра па камунікацыі» [2. с. 251]. Іншымі словамі, такі тып узаемадзеяння дазваляе не толькі паважаць чужую пазіцыю (у адрозненні, напрыклад, ад агрэсіі, дзе асноўная задача камуніканта – навязаць сваю пазіцыю), але і быць гатовым змяніць сваю.

Найбольш выразнае праяўленне ветлівасці назіраецца на тэлебачанні, дзе розныя мадэлі ўзаемадзеяння паміж людзьмі становяцца ўзорам маўленчых паводзін для мільёнаў тэлегледачоў.

Ветлівыя паводзіны выражаюцца ў вербальных зносінах, якія рэалізуюцца з дапамогай пэўнага набору лексіка-граматычных і прасадыхных сродкаў. Граматычны кампанет знаходзіць сваё выражэнне на марфалагічным узроўні ў сферы маркіраваных формаў выказніка пры звяртанні да суразмоўцы ў студыі: выкарыстанне займенніка *Вы* і множнага ліку, напрыклад, *(вам) слова, прадстаўляю (вам), (вы) сказалі, (вы) заўважылі, як (вы) лічыце, (ваша) чарга адказваць* (ток-шоу “Дело принципа”). Формы сумеснага дзеяння, нахштальт *прадстаўце, пакажыце, выкажыце думку, зрабіце, сустракайце*, адрозніваюцца ад форм, тыпу *прадстаў, пакажы, выкажы думку, зрабі, сустракай*, толькі наяўнасцю кампаненту ветлівасці, а не семантычным кампанентам, колькасцю камунікантаў, у адносінах да якога і тыя, і іншыя формы немаркіраваны. Сюды можна аднесці і ўжыванне ў некаторых сітуацыях умоўнага ладу: *«Если вы позволите мне сказать», «Я хотела бы подчеркнуть, что налоги...», «Если мы не сделаем это все вместе, за нас никто этого не сделает...»*.

Значна больш разнастайны лексічны кампанент ветлівасці, які можа праяўляцца з дапамогай спецыялізаваных і неспецыялізаваных сродкаў маўленчага этыкету. Да спецыялізаваных сродкаў адносяцца *звароты і маўленчыя формулы этыкету*. На тэлебачанні адным з самых

папулярных зваротаў з’яўляецца слова «гледачы» ў спалучэнні з прыметнікамі «паважаныя», «дарагія», «нашы». Характэрнае для рускай і беларускай моў звяртанне па імені і імені па бацьку не толькі падкрэслівае павагу чалавека да свайго суразмоўцы, а таксама паказвае гледачам у студыі і тэлегледачам, да каго з герояў праграмы накіравана рэпліка, і пры адсутнасці цітраў нагадвае, як завуць адрасата. Характэрным для беларускай маўленчай практыкі з’яўляецца слова «Паважаны» – так звяртаюцца да незнаёмага чалавека, з якім загадзя настроены на канструктыўную размову. Маўленчыя формулы этыкету ўяўляюць сабой устойлівыя словы. Перш за ўсё, гэта словы выбачэння («*Простите меня за грубость*») і словы падзякі («*Спасибо, что уделили мне время*»). Самай распаўсюджанай ветлівай лексмай лічыцца слова «*калі ласка*», якое выконвае двайную ролю (просьбу і дазвол) і служыць звязкай падчас размовы. Да неспецыялізаваных сродкаў могуць адносіцца словы згаджэння са сваім апанентам: «*Так, вы правы*», «*Я згодны з Аляксем Паўлавічам, трэба...*», «*Магчыма, так і адбываецца насамрэч*», «*Сябры, давайце пагодзімся, што ў нашай краіне...*», «*А вы ўпэўнены?*», «*Як сказаў Аляксандр Рыгоравіч....*» (ток-шоу «Дело принципа», «Такова судьба»). Паказчыкам ветлівых паводзін можа быць і нейтральная, і памяншальна-ласкальная лексіка.

Ветлівыя маўленчыя паводзіны праяўляюцца не толькі на лінгвістычным узроўні, але і на прасадычным. Як правіла, тон суразмоўцы не змяняецца ў працэсе размовы і інтанацыя не павышаецца (адваротнае можна назіраць у выпадку з агрэсіўнымі нападкамі). Гучанне мяккае, раўнамернае, акцэнтны рояцца на формулы маўленчага этыкету.

Такім чынам, следаванне прынцыпу ветлівасці патрабуе ведання пэўнай стратэгіі паводзін, якая заключаецца ў тым, каб лічыцца з меркаваннямі і жаданнямі партнёра, часам ушчымяючы свае, і гарантуе максімальную эфектыўнасць узаемадзеяння за кошт захавання сацыяльнага раўнаважання і прыяцельскіх стасункаў.

Літаратура

1. Ларына Т. В. Катэгорыя ветлівасці і стыль камунікацыі / Т. В. Ларына. – М: Рукапісныя помнікі Русі, 2009. – 512 с.
2. Цурыкава Л. В. Праблема натуральнасці дыскурсу ў міжкультурнай камунікацыі / Л. В. Цурыкава. – Варонеж: ВГУ, 2002. – 230 с.
3. Інтэрнет-адрас: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream>.